

AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATININ SEKTORLAR ÜZRƏ TƏHLİLİ

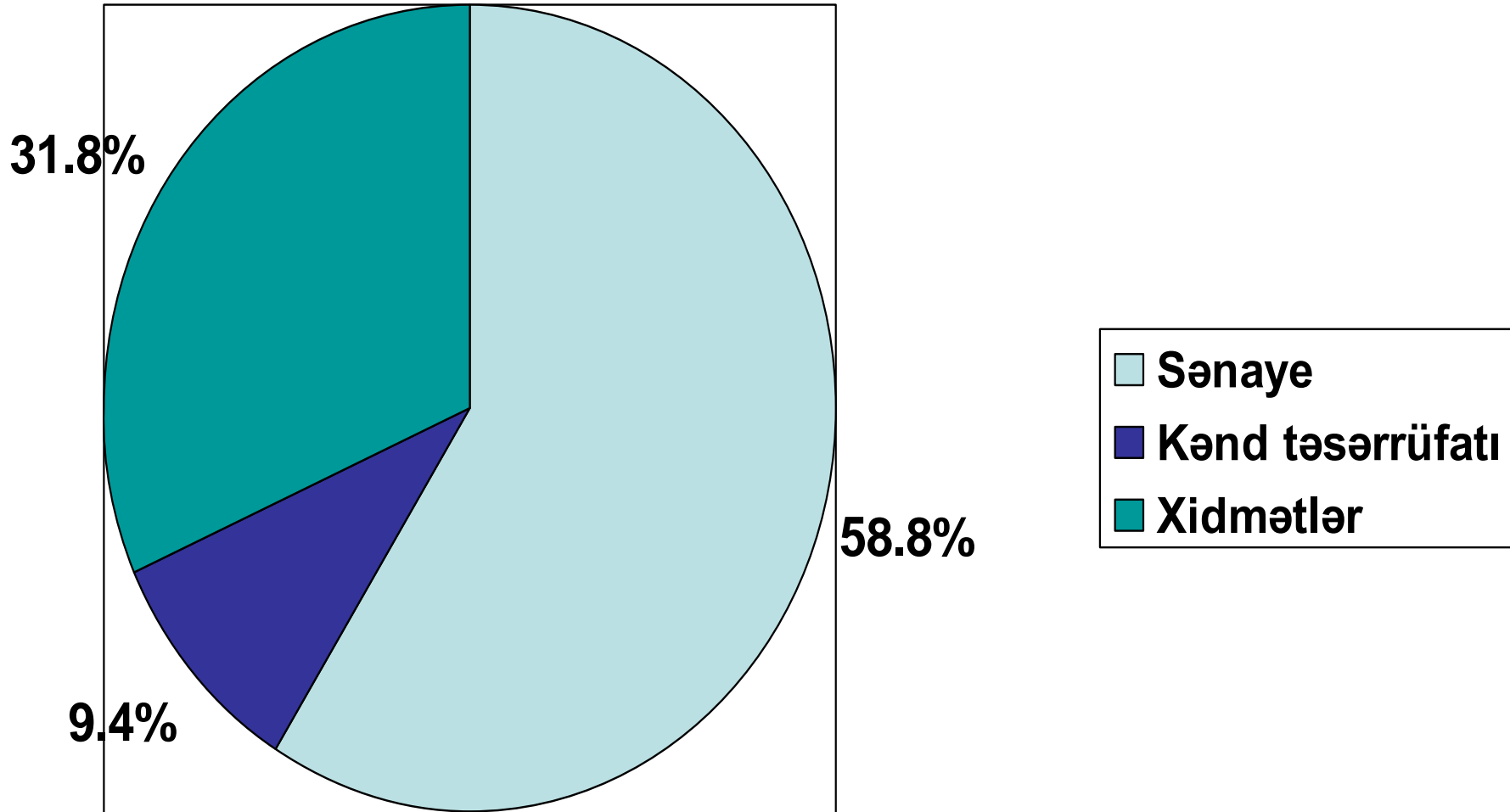
Elşən Bağırzadə

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Bakı - 2014

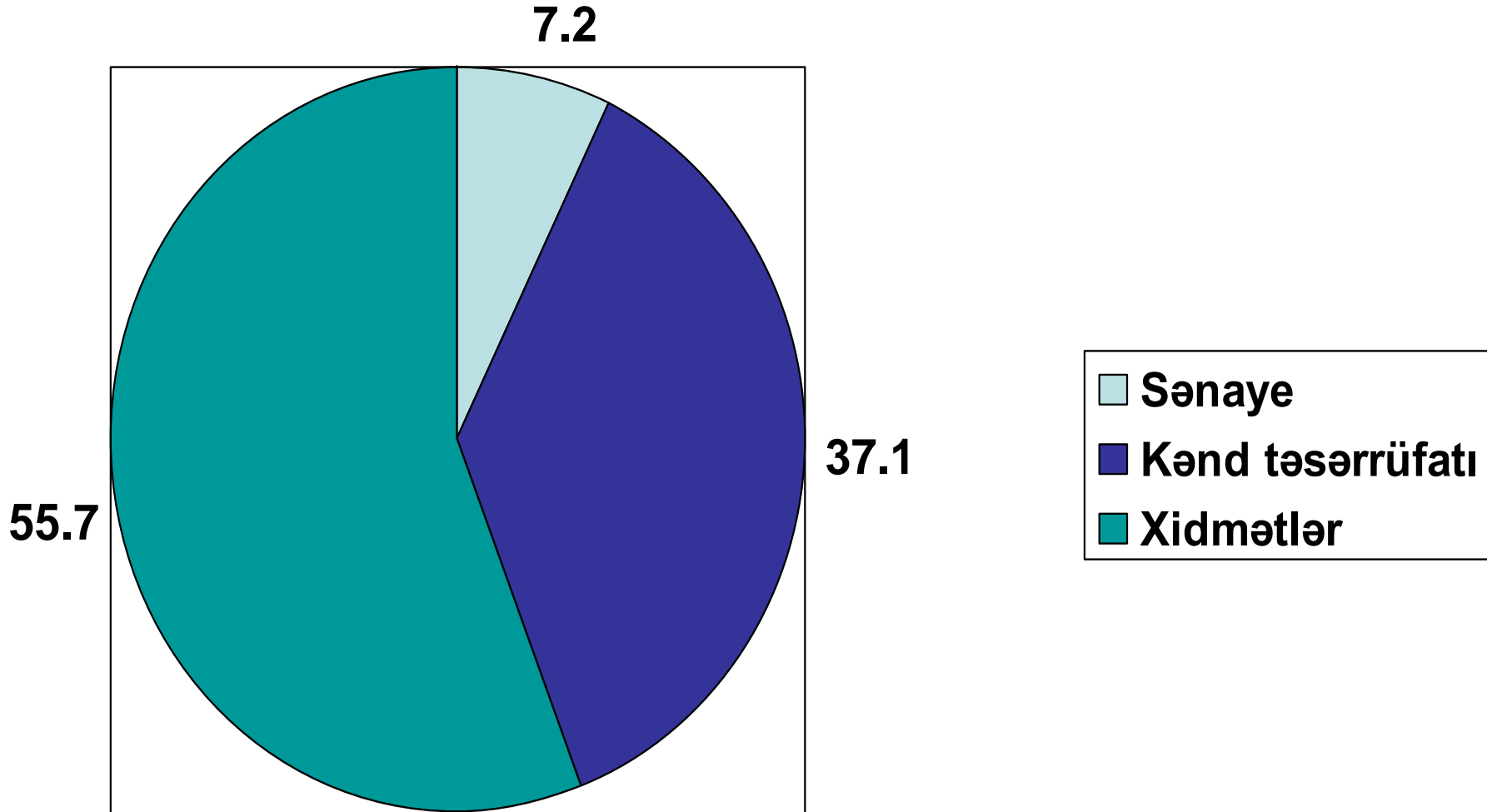
ÜDM İSTEHSALINDA SEKTORLARIN PAYI (2013)

ÜDM İSTEHSALINDA SEKTORLARIN PAYI

- Azərbaycanca ÜDM-nin yarısından çoxu sənaye sektorunda formalaşır. Bu baxımdan Azərbaycanı **sənaye ölkəsi** adlandırmaq mümkündür.
- Ancaq ölkədə sənaye sektorunun 75%-dən çoxunun mədənçixarma sənayesinin, yalnız 16%-nin emal sənayesinin payına düşdüyü nəzərə alınsa, onda Azərbaycanı **klassik sənaye ölkəsi** adlandırmaq çətinləşir.
- Tipik sənayeləşmiş və ya sənaye ölkələrində sənaye sektorunun mühüm bir hissəsi **emal sənayesinin** payına düşür.

MƏŞĞULLUĞUN STRUKTURUNDA SEKTORLARIN PAYI (2013)

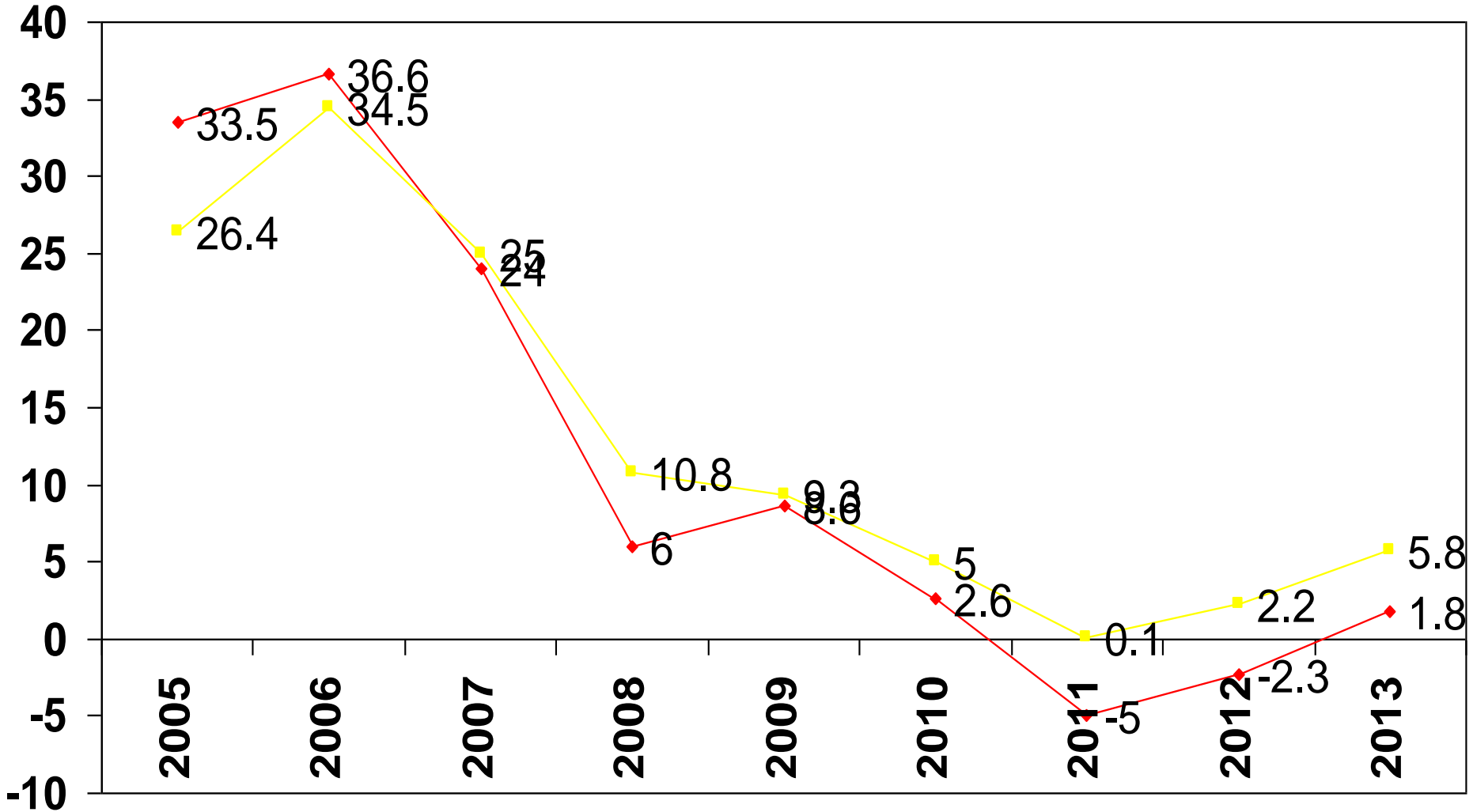

MƏŞĞULLUĞUN STRUKTURUNDA SEKTORLARIN PAYI

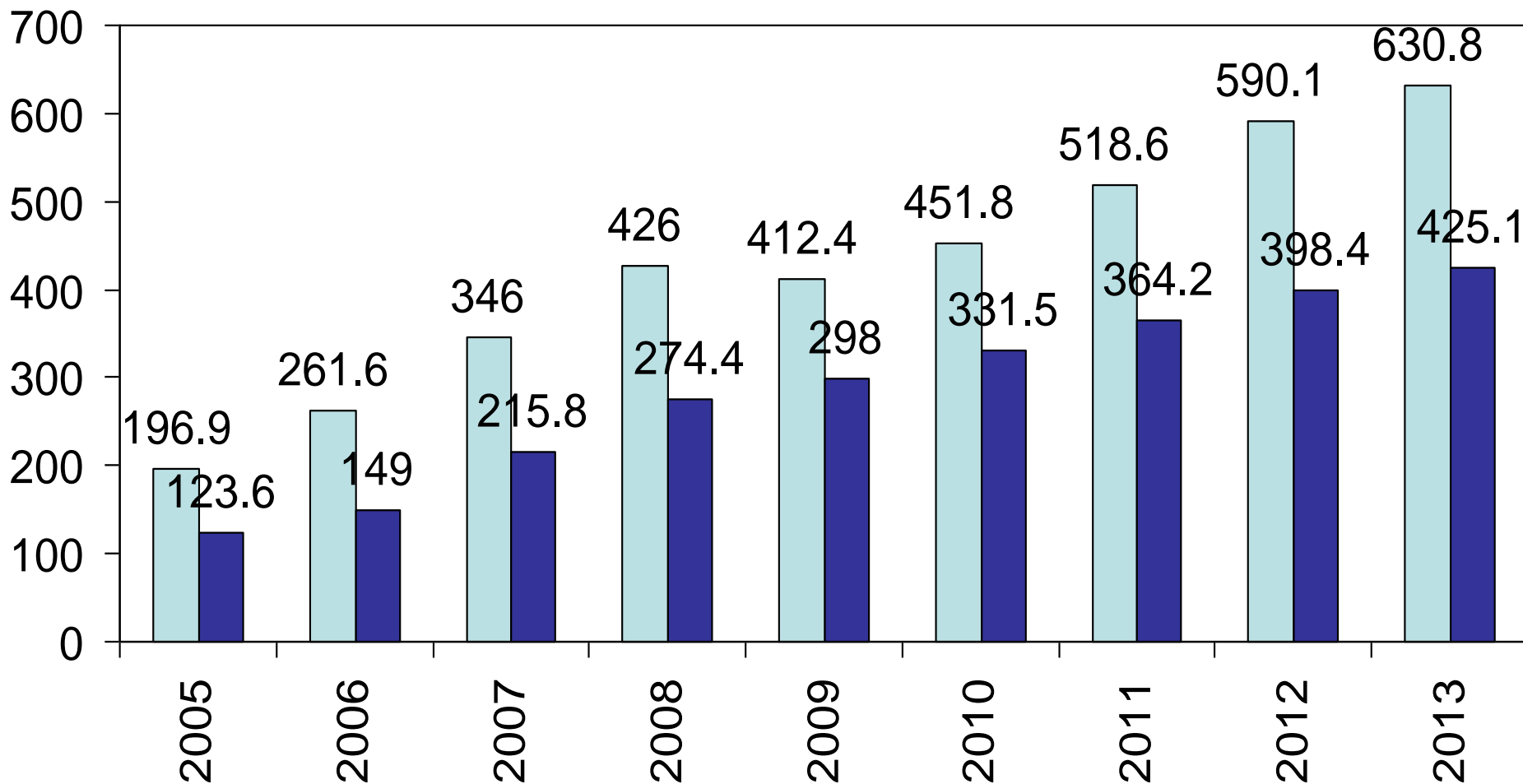
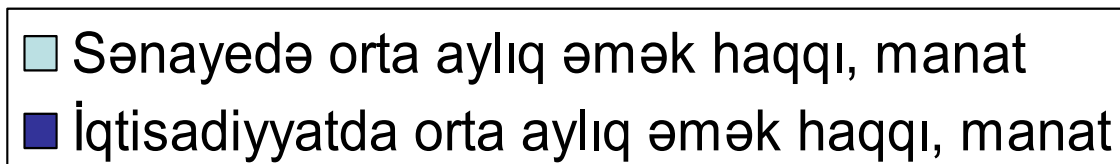
- Məşğulluğun sektorlar üzrə bölgüsünə nəzər yetirdikdə, sənaye və kənd təsərrüfatı sektorlarının məşğulluqdakı payları ilə bu sektorların ÜDM-dəki payları arasında ciddi uyğunsuzluq olduğu ortaya çıxır.
- Sənaye sektoru ÜDM-də böyük bir paya malik olduğu halda məşğulluqdakı payı çox aşağıdır, kənd təsərrüfatı sektoru isə ÜDM-də çox kiçik bir paya malik olduğu halda, məşğulluqdakı payı kifayət qədər böyükdür.
- Belə bir vəziyyətin yaranmasında əsas səbəb sənaye sektorunun əsasən mədənçıxarma sənayesinə əsaslandığından ***məşğulluq yaradıcı imkanlarının məhdud olması***, kənd təsərrüfatı sektorunda isə ***məhsuldarlığın kifayət qədər aşağı*** olmasıdır.

SƏNAYE İSTEHSALININ DİNAMİKASI

—◆— Sənaye istehsalının artımı, %-lə —■— ÜDM-nin artımı, %-lə

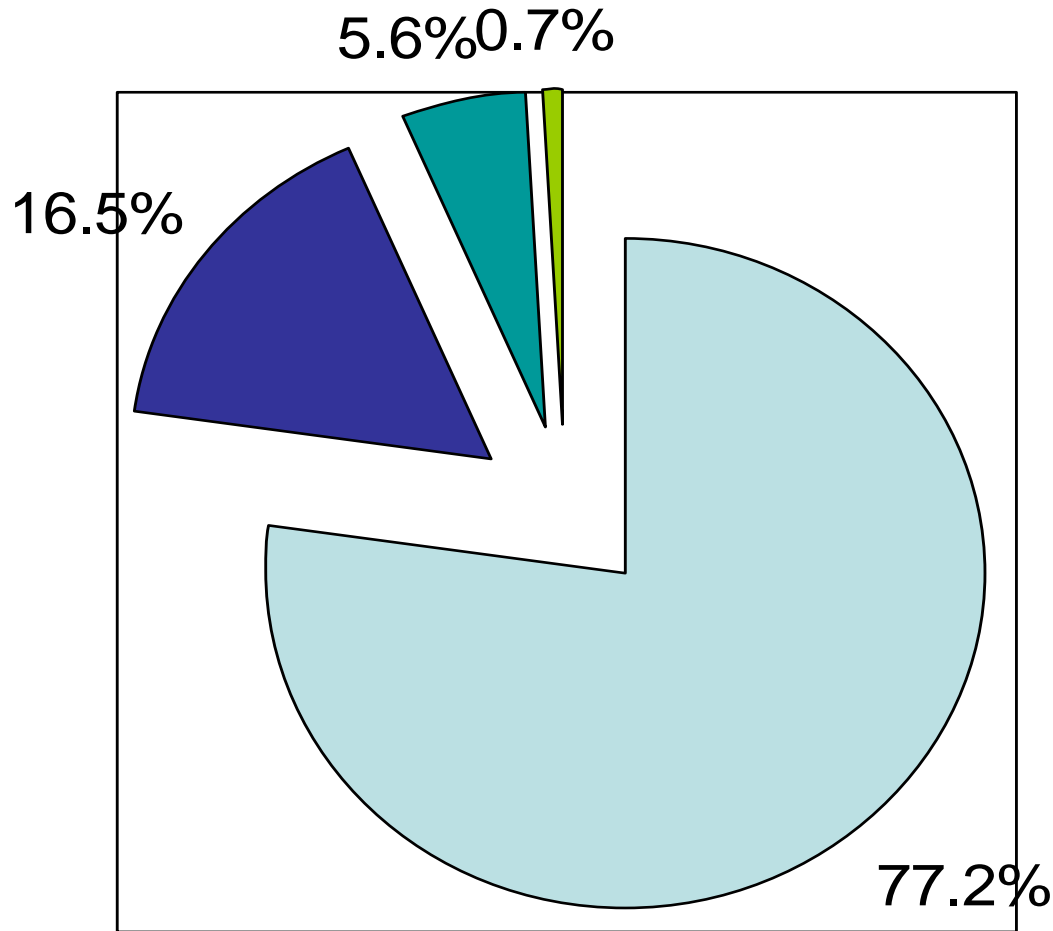
SƏNAYEDƏ ORTA AYLIQ ƏMƏK HAQQI

SƏNAYE SEKTORUNDA FƏALİYYƏT GÖSTƏRƏN MÜƏSSİSƏLƏRİN SAYI

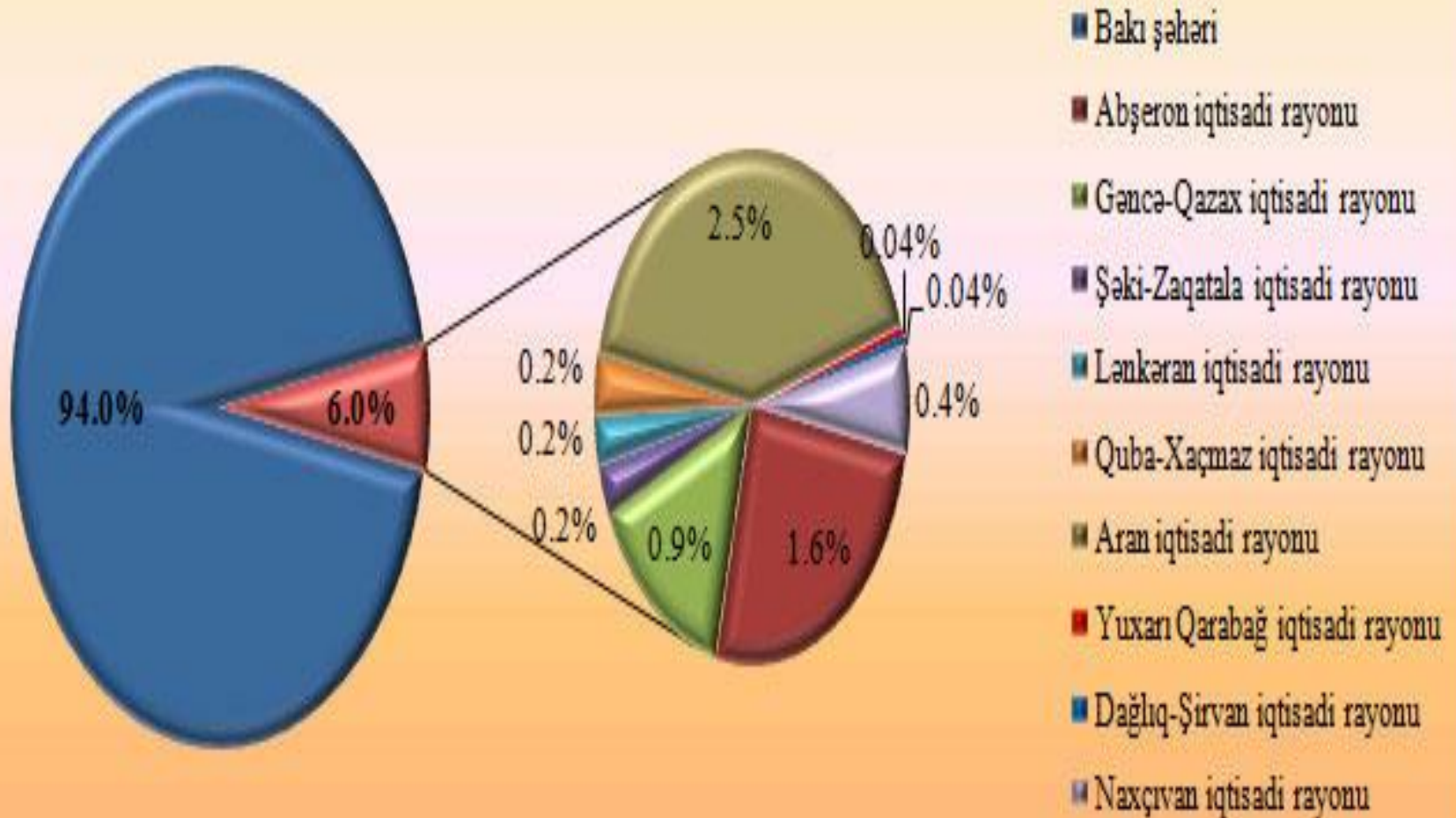
	1995	2000	2005	2010	2013
Mədəncixarma sənayesi	88	124	243	311	318
Emal sənayesi	1844	1634	2010	1909	1764
Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	118	161	203	226	220
Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı	44	55	165	204	225
Cəmi	2094	1974	2621	2650	2527

SƏNAYE İSTEHSALININ STRUKTURU (2013)

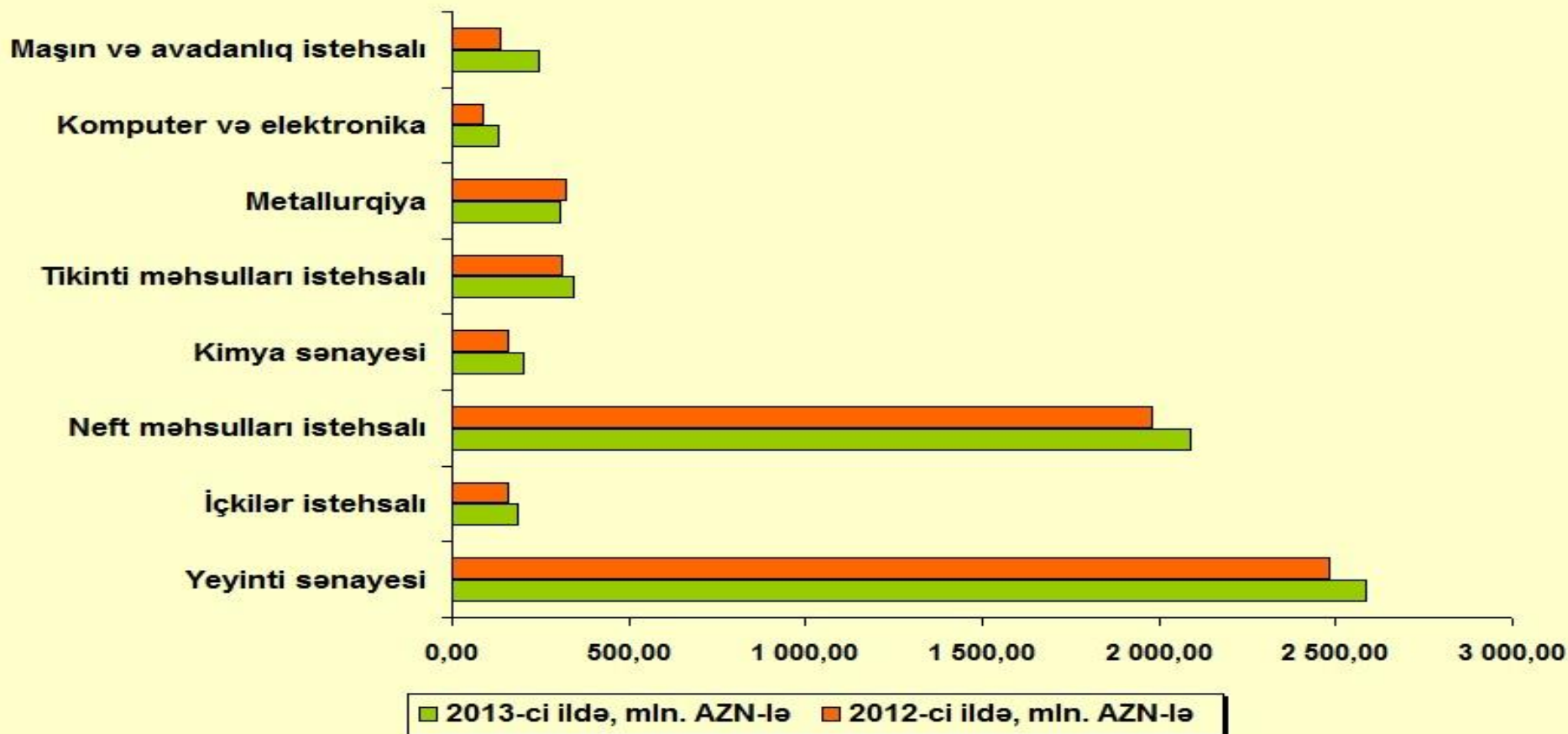

- Mədənçixarma sənayesi
- Emal sənayesi
- Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı
- Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı

SƏNAYE İSTEHSALININ BAKI ŞƏHƏRİ VƏ İQTİSADI REGIONLAR ÜZRƏ BÖLGÜSÜ (2013)

SAHƏLƏR ÜZRƏ SƏNAYE İSTEHSALININ VƏZİYYƏTİ

Son illər kassa aparatları, mikrokalkulyatorlar, telefon aparatları, məişət elektrik cihazları, plastik qapı və pəncərə blokları, neft nəqli üçün xüsusi borular, mebel sənayesi məhsulları, şərab istehsalı kimi sənaye istehsalı sahələrində önəmli inkişaf prosesləri müşahidə edilir.

SƏNAYENİN İNKİŞAFI SAHƏSİNDƏ SON İLLƏR GÖRÜLƏN BƏZİ TƏDBİRLƏR

- ***Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı*** yaradılmışdır (“Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının yaradılması haqqında” AR Prezidentinin Fərmanı, 21 dekabr 2011);
- ***Balaxanı Sənaye Parkı*** yaradılmışdır (“Balaxanı Sənaye Parkının yaradılması haqqında” AR Prezidentinin Fərmanı, 28 dekabr 2011);
- Sumqayıtda ***Yüksək Texnologiyalar Parkı*** (qısaca “YT Park”) yaradılmışdır (“Yüksək Texnologiyalar Parkının yaradılması haqqında” AR Prezidentinin fərmanı, 5 noyabr 2012);

SƏNAYENİN İNKİŞAFI SAHƏSİNDƏ SON İLLƏR GÖRÜLƏN BƏZİ TƏDBİRLƏR

- ***Azərbaycan Polad İstehsalı Kompleksi*** yaradılmışdır (“Azərbaycan Polad İstehsalı Kompleksinin yaradılması haqqında” AR Prezidentinin Sərəncamı, 23 aprel 2013);
- ***2014-cü il “Sənaye ili” elan edilmişdir*** (“2014-cü ilin AR-də “Sənaye ili” elan edilməsi haqqında AR Prezidentinin sərəncamı, 10 yanvar, 2014);
- ***“Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün***
- ***Dövlət Proqramı***”nin hazırlanması.

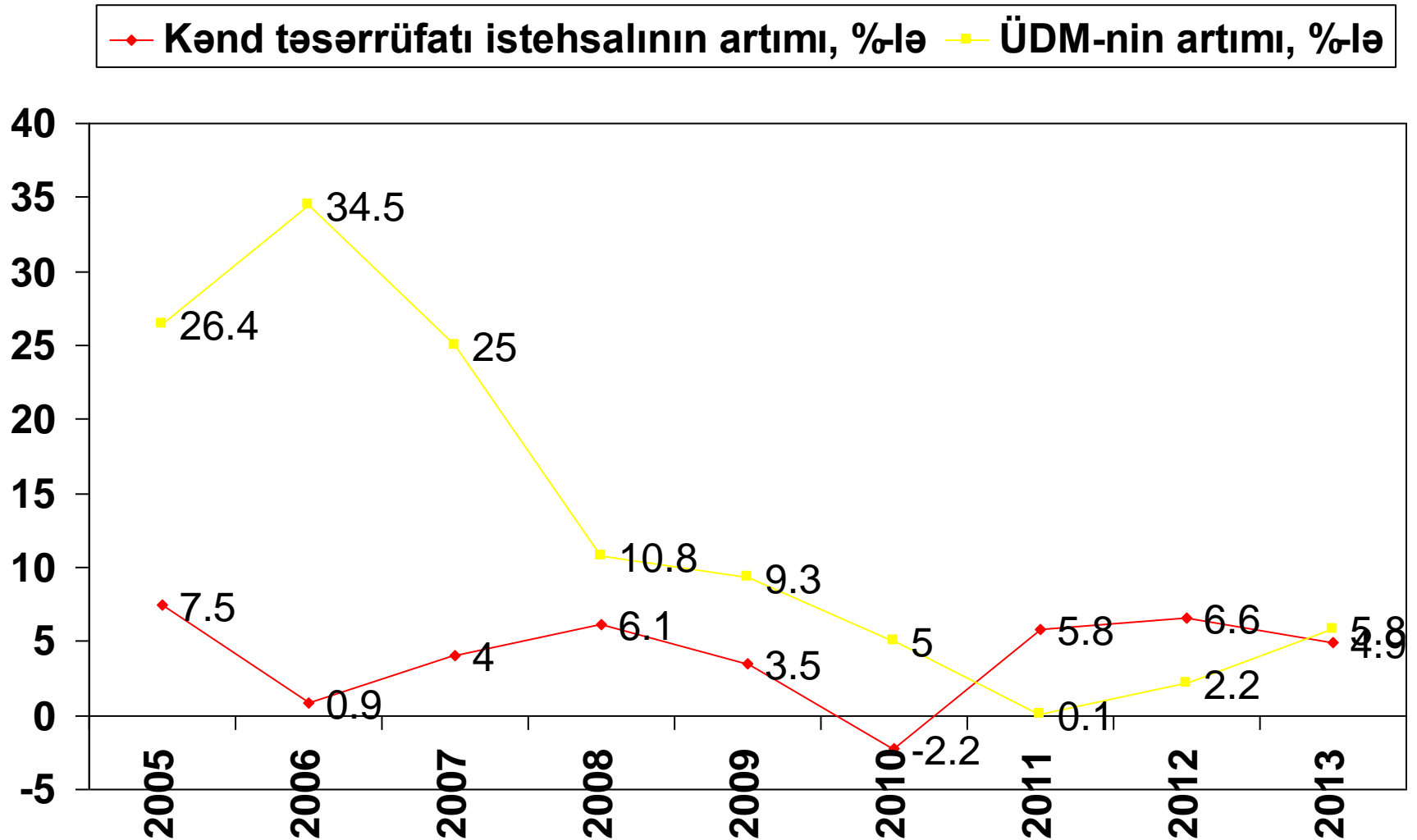
ÖLKƏNİN SƏNAYELƏŞMƏSİ SAHƏSİNDƏ GÖRÜLMƏLİ OLAN TƏDBİRLƏR

- Sənayenin modernləşdirilməsi;
- Qeyri-neft sənayesinin şaxələndirilməsi;
- Mövcud təbii və iqtisadi resursların sənaye təsərrüfat döviyyəsinə cəlb edilməsi;
- Ənənəvi sənaye sahələri ilə yanaşı yeni prioritet istehsal sahələrinin yaradılması;
- Sənaye parklarının formalaşdırılması;
- Regionlarda sənaye potensialının gücləndirilməsi;
- Sənayenin innovativ inkişafını təmin edəcək imkanların yaradılması.

SƏNAYELƏŞMƏ SİYASƏTİNDƏ MÜTƏRƏQQİ DÜNYA TƏCRÜBƏSİNİN NƏZƏRƏ ALINMALI OLAN BƏZİ MƏQAMLARI

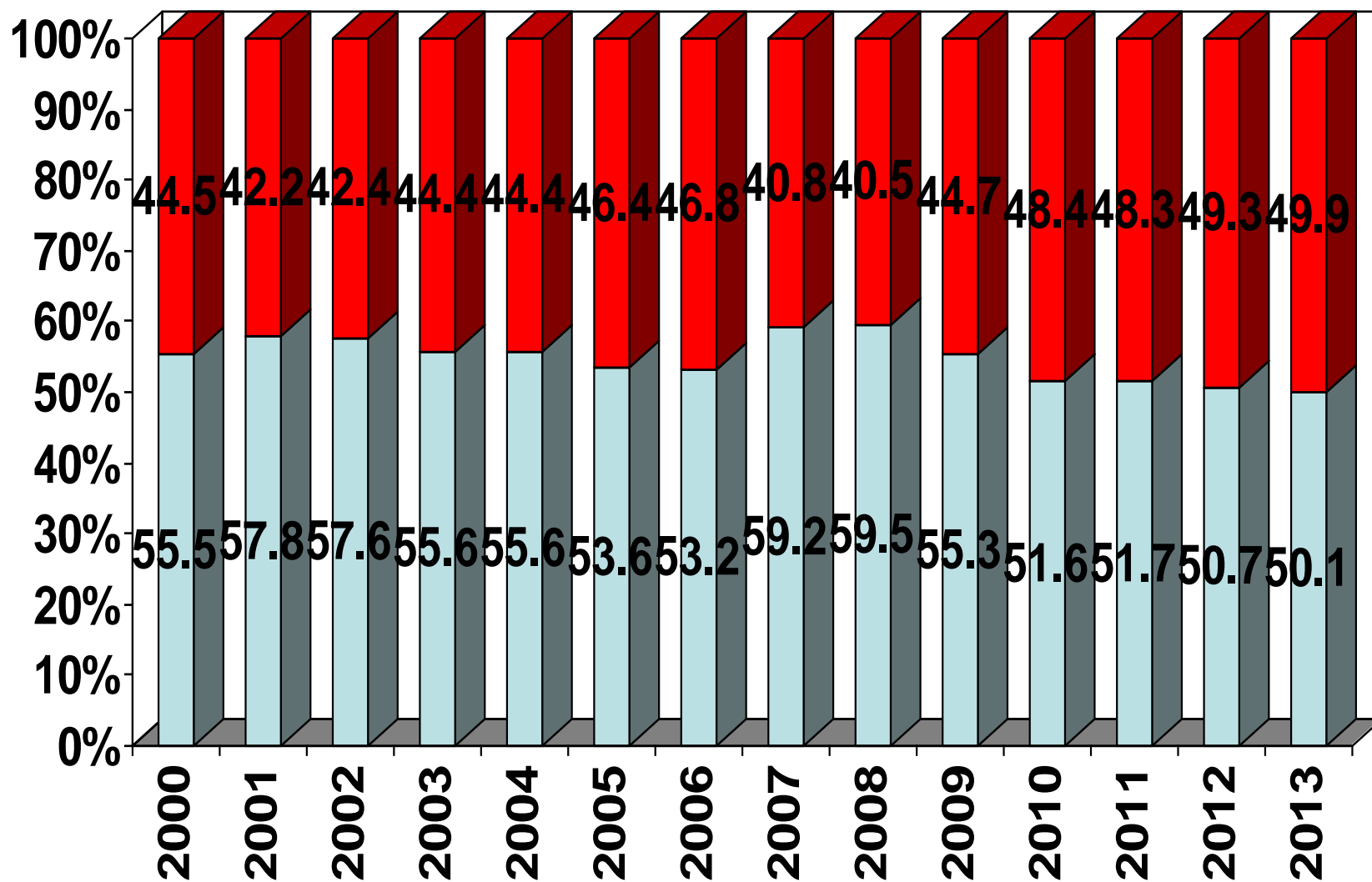
- Yeni Sənaye Ölkələrinin sənayeləşmə strategiyaları:
 - ***İdxalı əvəzləyən sənayeləşmə strategiyası (1960-1980)***
 - Sənaye inkişaf planlarının həyata keçirilməsi,
 - Sənayeləşmədə yeni qurulan dövlət müəssisələrinin aktiv rolu,
 - Xarici ticarət siyasəti ilə “körpə” sənaye sektorlarının qorunması.
 - ***İxrac yönümlü sənayeləşmə strategiyası (1980-ci ildən sonra)***
 - Dövlət sənayeləşmə prosesində dolayı iştirak edir və özəl sektor istehsalını stimullaşdırır,
 - Yeni texnologiyaların sürətlə istehsal prosesinə daxil olmasına imkan verən səmərəli investisiyalar,
 - Seçilmiş bəzi sənaye sahələrində dövlət dəstəyi və stimulu ilə daha çox investisiyaların qoyulması,
 - Bəzi seçilmiş sənaye sahələrinin beynəlxalq rəqabətə açılması.

KƏND TƏSƏRRÜFATI İSTEHSALININ DİNAMİKASI

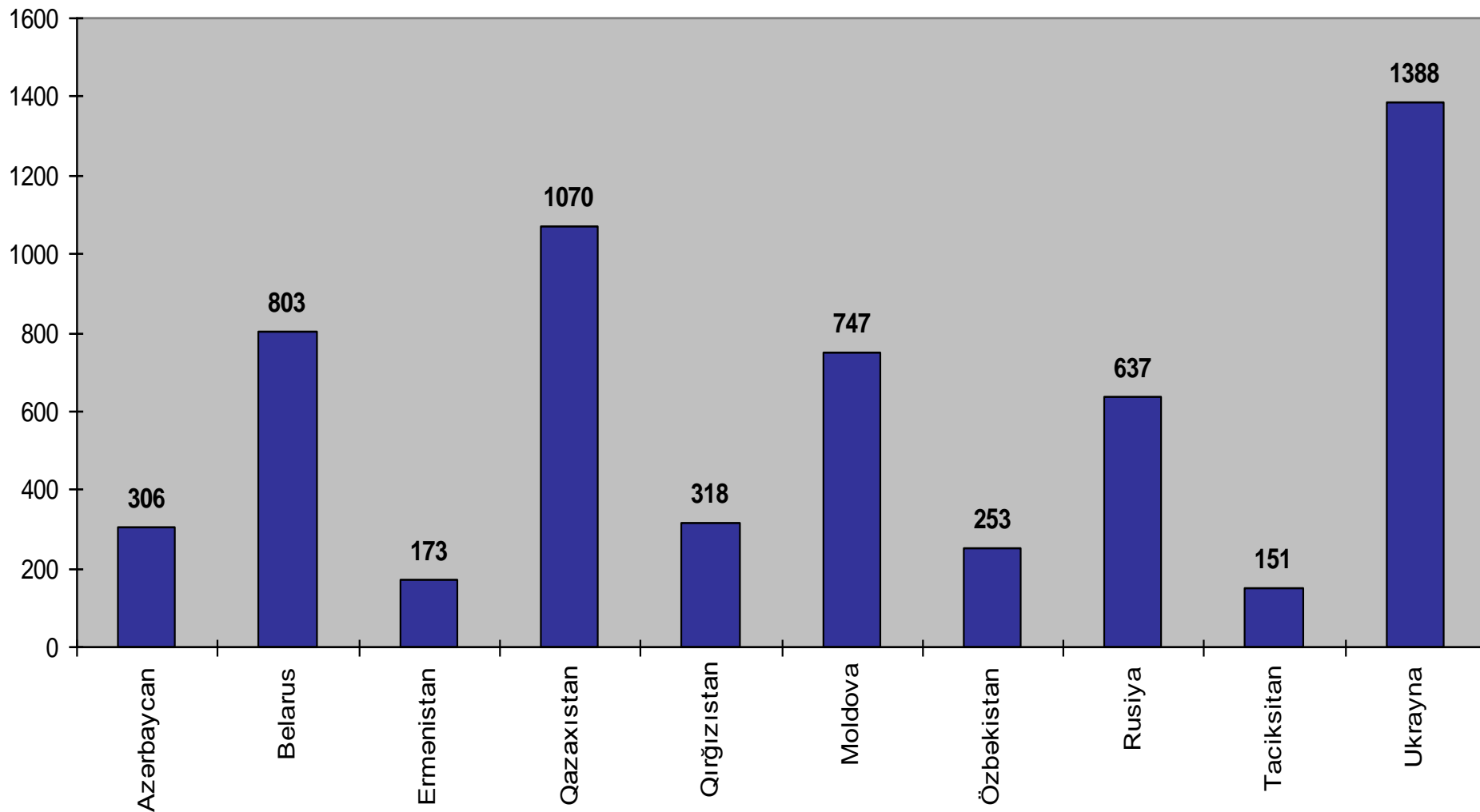
KƏND TƏSƏRRÜFATI İSTEHSALININ STRUKTURU

■ Bitkiçilik məhsulları, % ■ Heyvandarlıq məhsulları, %

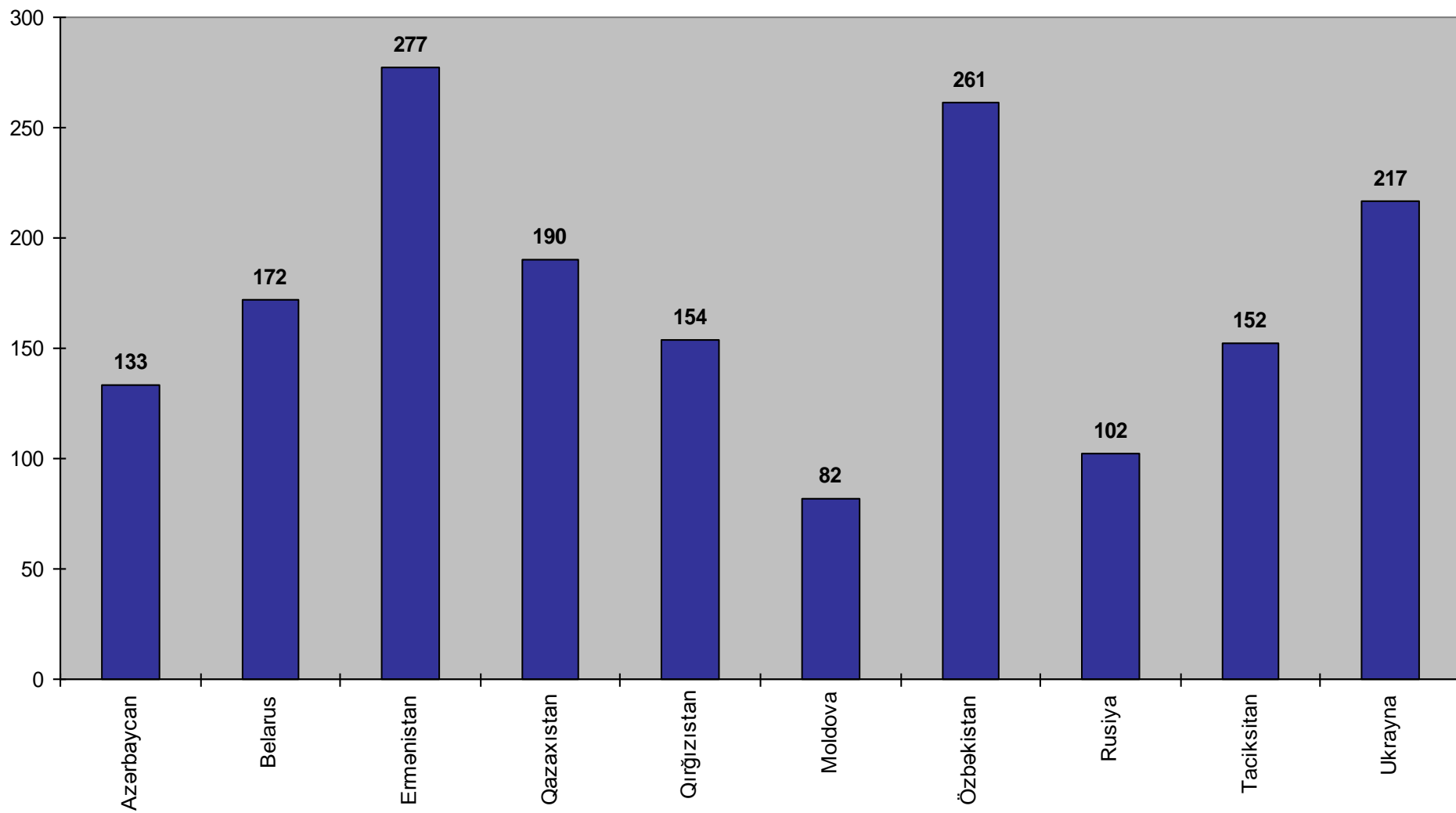
ADAMBAŞINA TAXIL İSTEHSALI (2013)

■ 2013-cü ildə adambaşına taxıl istehsalı, kq

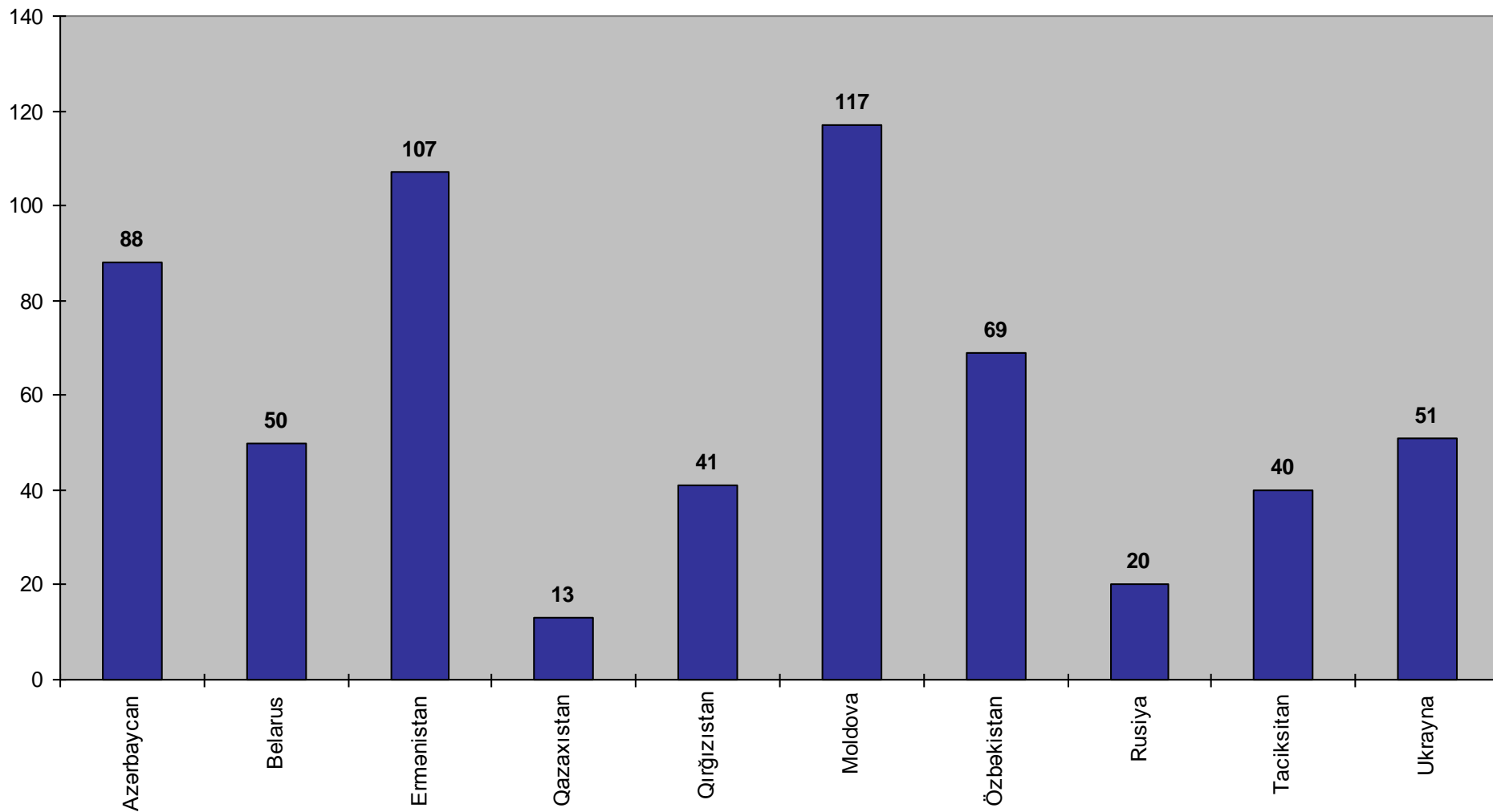
ADAMBAŞINA TƏRƏVƏZ MƏHSULLARI İSTEHSALI (2013)

■ 2013-cü ildə adambaşına tərəvəz məhsulları istehsalı, kq

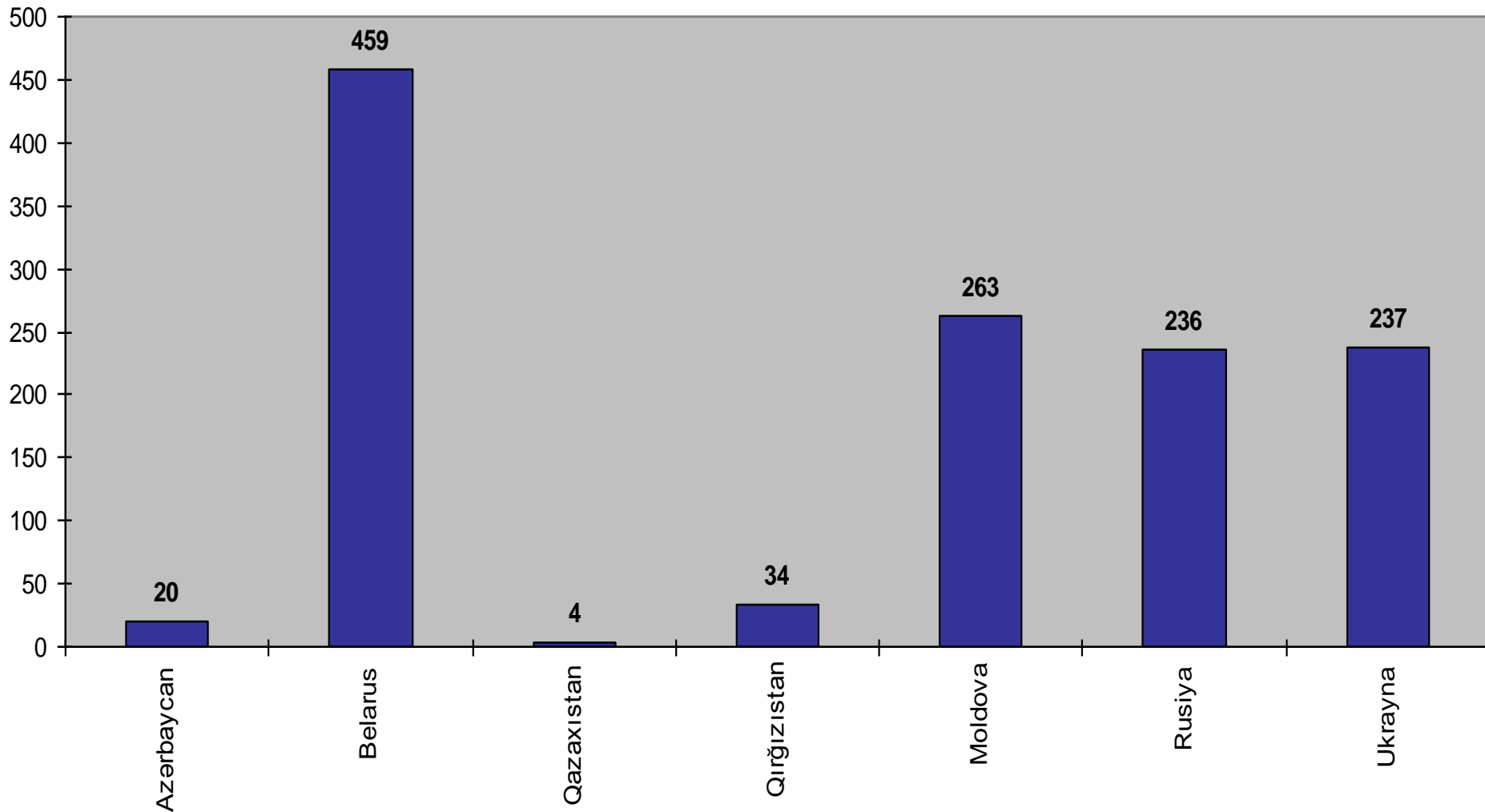
ADAMBAŞINA MEYVƏ VƏ GİLƏMEYVƏLİLƏRİN İSTEHSALI (2013)

■ 2013-cü ildə adambaşına meyvə və giləmeyvələrin istehsalı, kq

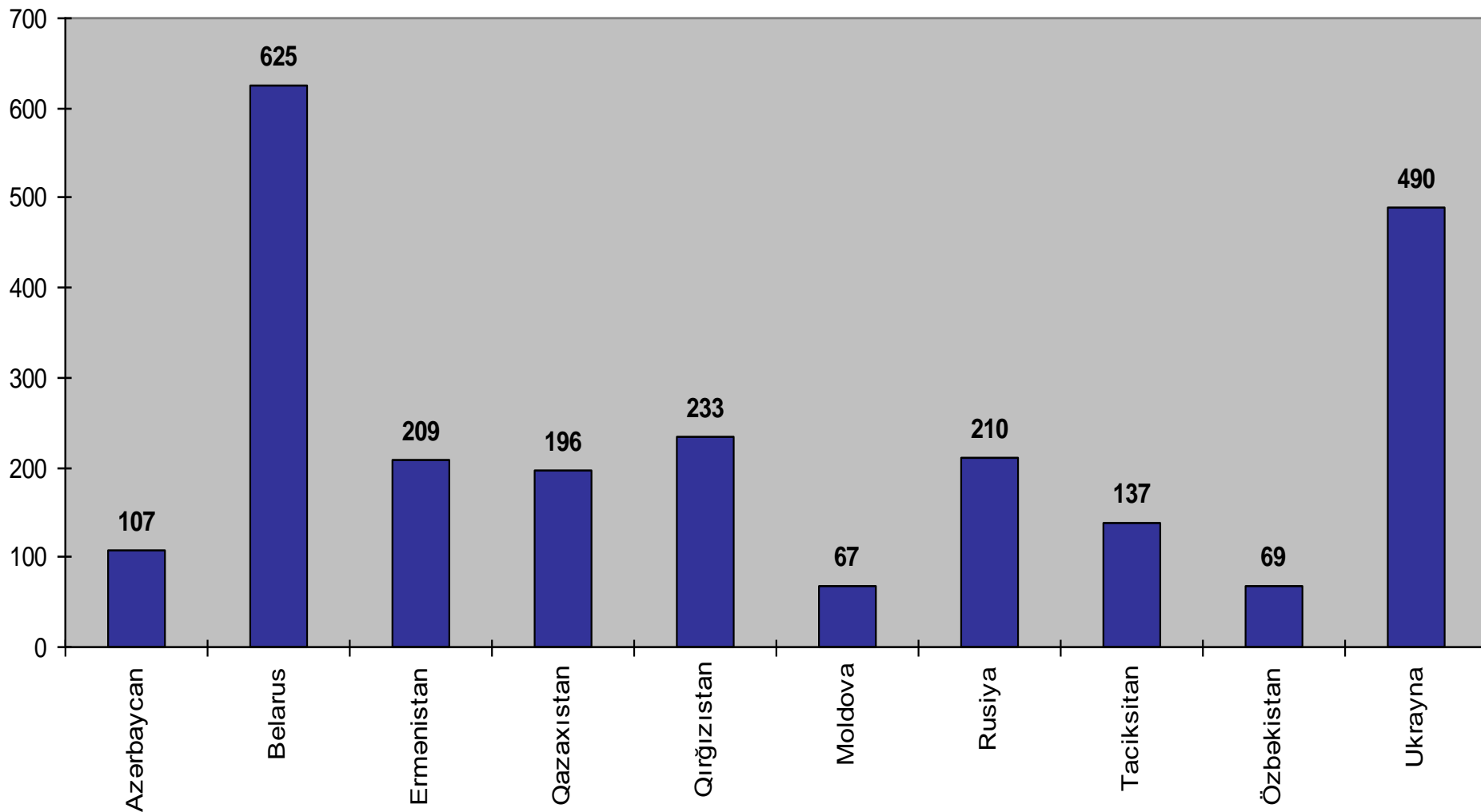
ADAMBAŞINA ŞƏKƏR ÇUĞUNDURU İSTEHSALI (2013)

■ 2013-cü ildə adambaşına şəkər çuğunduru istehsalı, kq

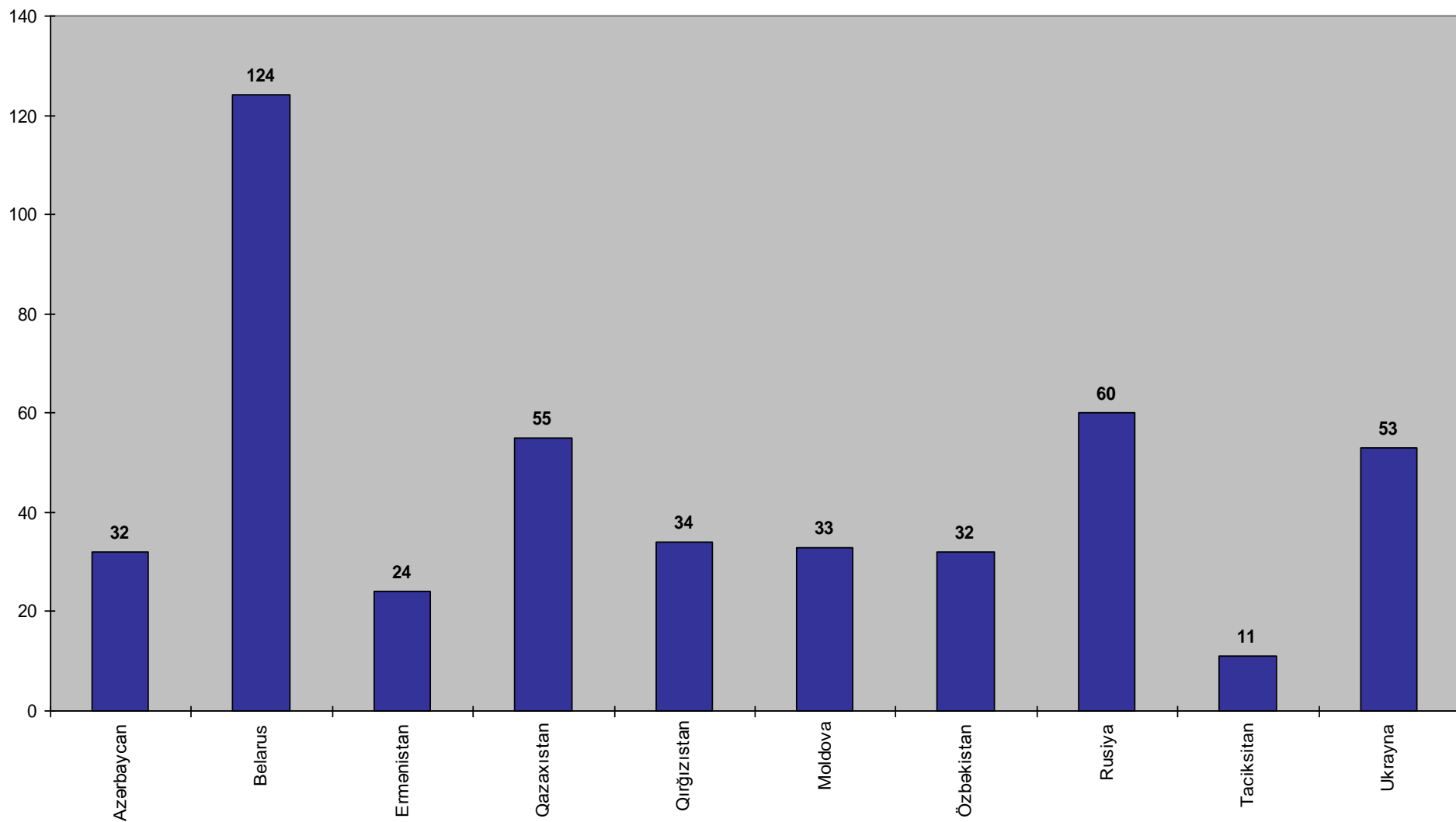
ADAMBAŞINA KARTOF İSTEHSALI (2013)

■ 2013-cü ildə adambaşına kartof istehsalı, kq

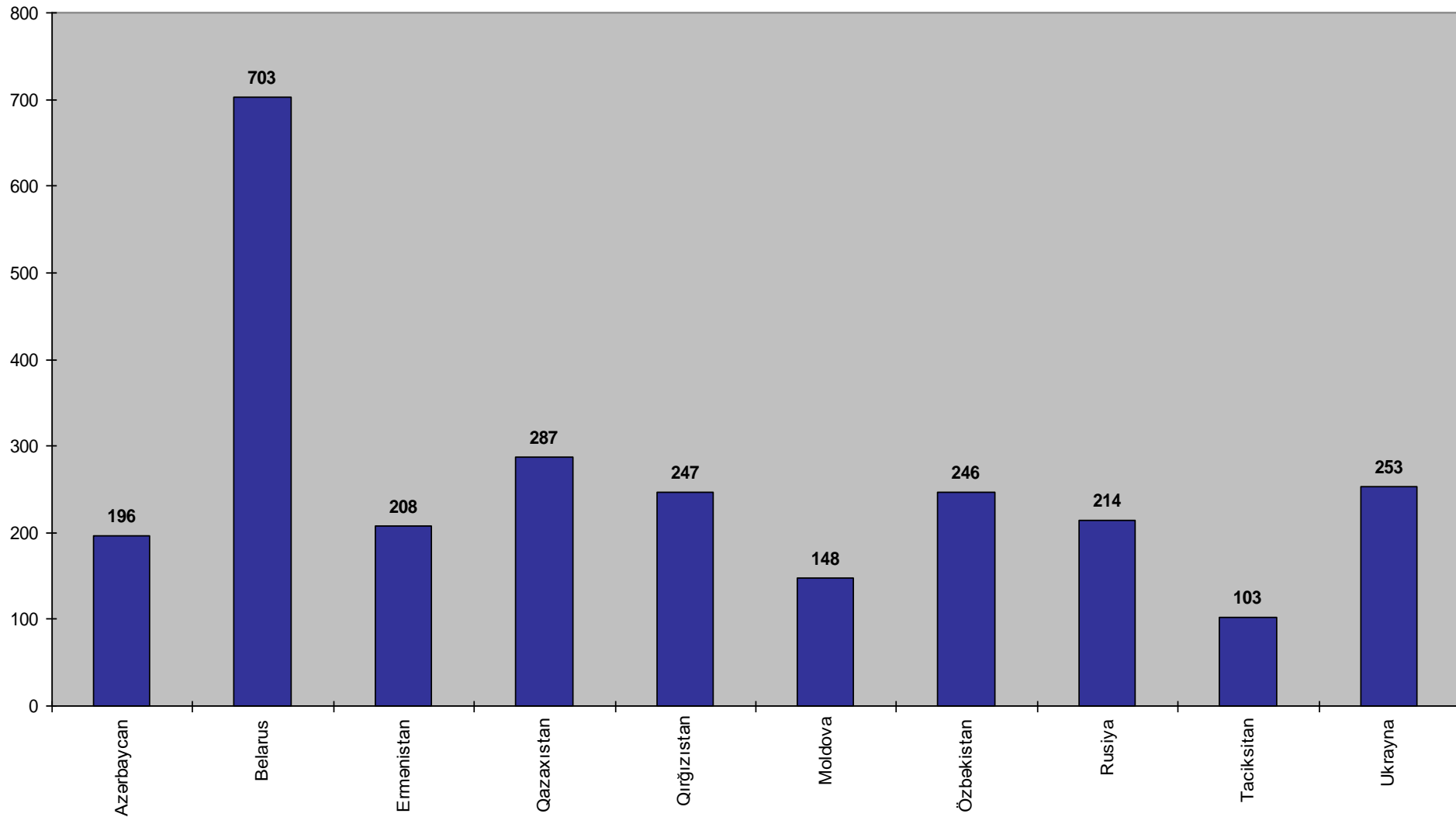
ADAMBAŞINA ƏT İSTEHSALI (2013)

■ 2013-cü ildə adambaşına ət istehsalı, kq

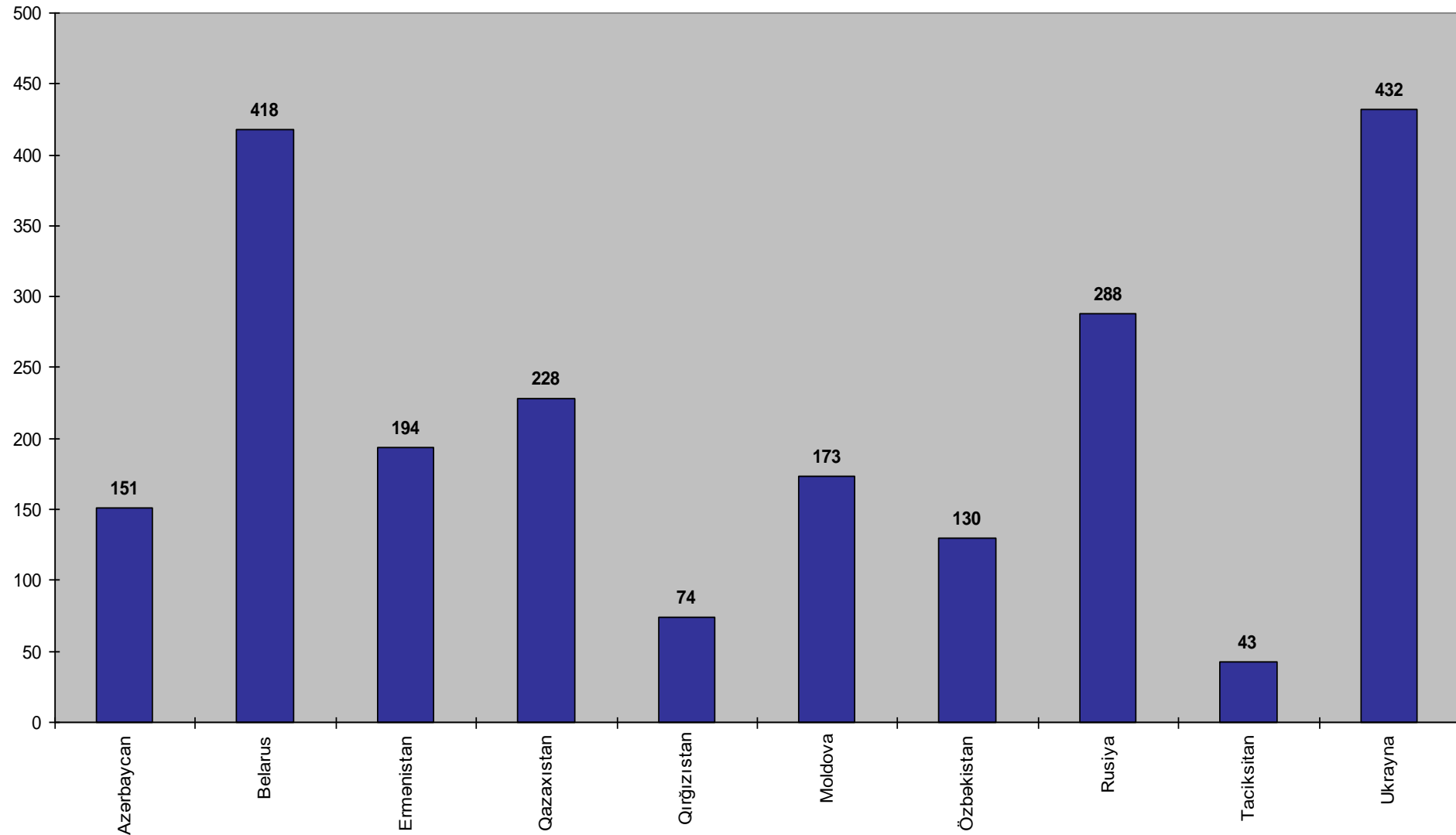
ADAMBAŞINA SÜD İSTEHSALI (2013)

■ 2013-cü ildə adambaşına süd istehsalı, kq

ADAMBAŞINA YUMURTA İSTEHSALI (2013)

■ 2013-cü ildə adambaşına yumurta istehsalı, ədəd

KƏND TƏSƏRRÜFATININ İNKİŞAFI SAHƏSİNDƏ SON İLLƏR GÖRÜLƏN BƏZİ TƏDBİRLƏR

- Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının torpaq vergisi istisna olmaqla, digər bütün ***vergilərdən azad edilməsi***;
- Kənd təsərrüfatı istehsalçılarna ***kənd təsərrüfatı texnikasının lizinq yolu ilə verilməsi***;
- Kənd təsərrüfatı istehsalçılarna ***əvəzsiz maliyyə (buğda və çəltik istehsalçılarna hər hektara 40 manat), yanacaq və motor yağı dəstəyinin (bütün istehsalçılara hər hektara 40 manat) verilməsi***;
- Kənd təsərrüfatı istehsalçılarna ***güzəştli şərtlərlə kredit, toxum, texnika və damazlıq mal-qara almaq imkanının yaradılması***.

KƏND TƏSƏRRÜFATININ İNKİŞAFI SAHƏSİNDƏ SON İLLƏR GÖRÜLƏN BƏZİ TƏDBİRLƏR

- ***“2012-2020-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında üzümçülüğün inkişafına dair Dövlət Proqramı”*** icra olunur.
- ***“2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı”*** icra olunur.
- ***“Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları bazarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında”*** AR Prezidentinin Sərəncamı, 16 yanvar 2014
- ***“Aqrar sahədə idarəetmənin təkmilləşdirilməsi və institusional islahatların sürətləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında”*** AR Prezidentinin Fərmanı, 16 aprel 2014.

KƏND TƏSƏRÜRFATININ İNKİŞAFI SAHƏSİNDƏ GÖRÜLMƏLİ OLAN TƏDBİRLƏR

- Yüksək məhsuldarlığın təmin edilməsi;
- Yerli məhsulların rəqabət qabiliyyətinin artırılması;
- Kənd təsərrüfatının gəlirli sahələrinin inkişaf etdirilməsi;
- Kənd təsərrüfatına dövlət dəstəyinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi;
- Ərzaq təhlükəsizliyinə nail olunması;
- Məhsulun istehsalçıdan istehlakçıya çatdırılması mərhələsində mövcud maneələrin aradan qaldırılması;
- Ərzaq bazarında süni qiymət artımının qarşısının alınması;
- Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının qəbulu üzrə ixtisaslaşmış terminalların və onların saxlanması üçün anbarların yaradılması;
- Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının daşınmasına xidmət edən nəqliyyat infrastrukturunun təşkili;
- Xüsusi ərzaq mağazaları şəbəkəsinin genişləndirilməsi;
- Kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracının artırılması;
- Aqrar sahədə istehsalçıların və istehlakçıların maraqlarının qorunması;

KƏND TƏSƏRÜRFATININ İNKİŞAFI SAHƏSİNDƏ GÖRÜLMƏLİ OLAN TƏDBİRLƏR

- Kənd təsərrüfatında kooperasiyanın inkişaf etdirilməsi;
- Kənd təsərrüfatı məhsullarının satış yarmarkalarının daha səmərəli təşkili və əhatə dairəsinin genişləndirilməsi;
- Baytarlıq-sanitariya və sanitariya-epidemioloji tələblərə uyğun ət kəsimi və satışı mərkəzlərinin yaradılması;
- Şəhər və rayonlarda “fermer mağazaları” və “yaşıl marketlər” şəbəkəsinin yaradılması;
- Ölkədə bəzi kənd təsərrüfatı təyinatlı texnikanın istehsalının təşkil edilməsi;
- Aqroparkların yaradılması;
- İri aqrobiznes subyektlərinin formalaşdırılması;
- Fermerlərə informasiya-məsləhət xidmətinin təşkilinin səmərəliliyinin artırılması.

XİDMƏTLƏR SEKTORU

- 2013-cü ilin məlumatlarına görə Azərbaycanda ***ÜDM istehsalının təxminən 1/3 hissəsinə qədəri, məşğulluğun isə 1/2 hissəsindən çoxu*** xidmətlər sektorunun payına düşür.
- ***Sektorun strukturu:***
 - Təhsil
 - Səhiyyə
 - Turizm
 - Maliyyə-bank
 - Nəqliyyat
 - Rabitə
 - Tikinti
 - Ticarət
 - Digər

XİDMƏTLƏR SEKTORU

- **Təhsil sektoru**

- Sektorda ***dövlət mülkiyyətli müəssisələr*** üstünlük təşkil edir.
- Son illər sektorda ciddi islahatlar həyata keçirilir və bu islahatların təməlində 24 oktyabr 2013-cü ildə dövlət başçısı tərəfindən təsdiq edilən “***Azərbaycan Respublikasında Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası***” adlı sənəd dayanır.
- Aparılan islahatlar ölkə təhsil sisteminin ***Avropa təhsil məkanına inteqrasiyasını*** nəzərdə tutur.
- Son illər ***təhsil infrastrukturunun inkişafı*** sahəsində mühüm işlər görülmüşdür.
- Sektorda həyata keçirilən tədbirlər arasında “***2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı***”nın qəbul edilməsi xüsusilə diqqəti cəlb edir.

XİDMƏTLƏR SEKTORU

- **Səhiyyə sektoru**

- Sektorda **dövlət müəssisələri** ilə yanaşı **özəl müəssisələr** də aktiv fəaliyyət göstərir.
- Son illər **səhiyyə infrastrukturunun inkişafı** sahəsində mühüm işlər görülmüşdür.
- Hazırda səhiyyənin islahatı sahəsində işlər davam etdirilir və bu istiqamətdə görülməli olan ən mühüm tədbir sektorda **sığorta mexanizmlərinin inkişaf etdirilməsi**dir.

XİDMƏTLƏR SEKTORU

- **Turizm sektoru**

- Son illərin inkişaf edən sektorlarından biridir.
- İnkişaf edən turizm növləri:
 - Tətil turizmi
 - Dağ turizmi
 - Sağlamlıq turizmi
 - Çimərlik turizmi
 - Ov turizmi
 - Mədəniyyət turizmi
 - Konqres turizmi
- “***Azərbaycan Respublikasında 2010-2014-cü illərdə turizmin inkişafına dair Dövlət Proqramı***” həyata keçirilmişdir.
- Sektorun ***rəqabət qabiliyyətliliyinin təmin edilməsi*** sahəsində görülməli işlər çoxdur.

XİDMƏTLƏR SEKTORU

- **Maliyyə-bank sektoru**

- Sektorun strukturu:

- Bank fəaliyyəti
- Sığorta fəaliyyəti
- Qiymətli kağızlar bazarının fəaliyyəti

- Sektorun ən inkişaf etmiş sahəsi **bankçılıq**dır.

- **Sığortaçılıq** sahəsində də son illər bəzi inkişaf prosesləri müşahidə olunur.

- **Qiymətli kağızlar bazarının inkişafı** sahəsində isə görülməli işlər çoxdur.

XİDMƏTLƏR SEKTORU

- **Nəqliyyat sektoru**

- Sektorun strukturu:

- Dəniz nəqliyyatı
 - Avtomobil nəqliyyatı
 - Dəmiryolu nəqliyyatı
 - Hava yolu nəqliyyatı
 - Boru xətti nəqliyyatı

- ***TRACECA (“Yeni İpək Yolu”), Şimal-Cənub nəqliyyat koridoru, enerji daşıyıcılarının beynəlxalq bazarlara nəqli*** layihələrinin həyata keçirilməsi Azərbaycanda nəqliyyat sektorunun inkişafı sahəsində mühüm imkanlar yaratmışdır.

XİDMƏTLƏR SEKTORU

- **Rabitə sektoru**
 - İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları ölkədə inkişaf etdirilməsi **prioritet hesab edilən qeyri-neft sahələri arasındadır.**
 - 2013-cü il “**İnformasiya-kommunikasiya Texnologiyaları İli**” elan edilmişdir.
 - Son illər **elektron-hökumət** və **kosmik sənayenin inkişafı** sahəsində işlər sürətləndirilmişdir.
- Qarşıdakı illərdə sektorun inkişafı 2 aprel 2014-cü ildə təsdiq edilmiş “**Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiya**” da qeyd olunan istiqamətlər üzrə davam etdiriləcəkdir.

İSTİFADƏ OLUNAN MƏNBƏLƏR

- Aras O. N., Süleymanov E. (2010), “Azərbaycan iqtisadiyyatı”, Bakı: Şərq-Qərb. <http://ebooks.azlibnet.az/book-qUreBt0n.html>
- “Azərbaycan” portalı. www.azerbaijan.az
- Azərbaycanın statistik göstəriciləri.
http://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/
- Bağırzadə E. (2011), “Bağımsızlığının XX. Yılında Azərbaycan Cumhuriyyəti Ekonomisi”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyə Araştırmaları Dergisi, Güz (15), s. 277-312.
<http://elsenbagirzade.files.wordpress.com/2011/03/bagimsizliginin-20-yilinda.pdf>
- <http://www.economy.gov.az/> - AR İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi
- <http://agro.gov.az/> - Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi
- <http://mincom.gov.az/> - AR Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi
- <http://mct.gov.az/> - AR Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi
- <http://www.edu.gov.az/> - AR Təhsil Nazirliyi
- <http://health.gov.az/> - AR Səhiyyə Nazirliyi
- <http://mot.gov.az/> - AR Nəqliyyat Nazirliyi